

Magyar sors – magyar hivatás itthon és a kisebbségben

Illyés, Dsida, Reményik Trianonról – Kerkai Jenő SJ a magyar jövőről**

Húsz évvel az ún. „rendszerátalakítás” után ezzel a címmel tartottam előadást, megőriztem a szövegét. Most is nagyon időszerűnek tartom – kissé módosítva –, tekintve a világ, Európa és benne hazánk zűrzavaros helyzetét.

A két háború között írók és értelmiségiek igyekeztek választ keresni erre a kérdésre: *Mi a magyar, ki a magyar?* Babits, Szekfű, Szabó Zoltán, Illyés és mások általában a föld, a haza, a nyelv (finn-ugor rokonságunk), a történelmi-kulturális örökség tényezőit emlegették. Illyés Gyula feltűnő módon a „szabadság iránti olthatatlan vágyban” jelölte meg a magyarság lényegét. De ez nem csak magyar sajátosság: igazában minden nép szabadságra vágyik, harcolt érte régebben is, ma is, miként ezt a magyarok 1956-ban tették.

(Én magam, mint negyedéves egyetemista és „zugjezsuita” átéltem Budapesten ezt a forradalmat/szabadságharcot, és előtte a Rákosi-diktatúrát, csak november végén szöktem Nyugatra, hogy folytathassam jezsuita rendi tanulmányaimat. Miként Illyés, én is a „puszták népe” sarja vagyok: göcseji cselédgyerek, majd felsős gimnazistaként Zalaegerszezen népi kollégista.)

Illyés Gyula visszatért Párizsból, hogy a legszegényebbek jogaiért küzdjön. Küzdelmét folytatta 45 után is, üdvözölte a demokráciát. De csakhamar megállapította: „Nem így várta a fordulatot.” Majd a sztálini sötét években megírta az *Egy mondat a zsarnokságról* című költeményét, amelyet 1956. november 3-án olvashattunk az *Irodalmi Újság* első oldalán (Németh László *Emelkedő nemzet* c. vezércikkével). Valójában 1945 előtt is, és utána is Illyés a jövőben meg-

valósuló *eszményi hazáról álmodott*, amint ezt *Haza, a magasban* című versében megénekelte.

Külföldről is követem hazám sorsának alakulását, a „népiesek” mozgolódását. Illyés egy másik, a magyar sorssal foglalkozó, *Kéz a ködben* c. verséből vettem a mottót 1982-ben Rómában megírt, Illyéssel aggódó versemhez.

Illyéssel tünődve

„Kigomolyog a szentek és
a költők várta és védte ország
Ady s a Boldogasszony arca
villog a pára-lobogókon.”

Gomolygó s aranyló ködökben
forog ezredéve a vágy-ország
honfoglalók s hontalanok hazája
képe a magasban valahol összeáll.

Mohi pusztá Mohács, Világos
rongyolt zászlai áznak a ködben
rabság rácsain villog a vágy
kering fel örvény-ködökben.

Várakozás vagy szétszóródás
sorsa e népnek – akár jövőbe
tekint, akár az „új hazába”
tántorog kábán pára-ködben.

Nyelvében él csak e nemzet –
költőink szava káoszt rendez
de a nemzet még álom-ország
míg népe nem jut joghoz, rendhez.

* Szabó Ferenc jezsuita szerzetes 2019. február 23-án Budapesten, a Párbeszéd Házában vette át Mádl Dalma asszonytól a Parma fidei – Hit pajzsa kitüntetést. Az Aracs szerkesztőbizottsága szívből gratulál a díjhoz.

** Rövidítve elhangzott Székesfehérváron 2018. október 6-án a Vörösmarty Társaság A határon túli magyar irodalom napjai c. irodalmi rendezvényén.

Boldogasszony arcán a könnyek
villognak – van valami fény!
Szentjeid védnek – köd-ország
nagy ínségben van még remény!

A Kádár-rendszer idején megszerveződő népi-nemzeti ellenzék – a '60-as évek végétől a lakiteleki tanácskozásig, amely előkészítette a Magyar Demokrata Fórumot – Illyés Gyulát, a népi írók „nagy öregjét” tekintette szellemi vezetőjének. A magyar értelmiség egy részében – elsősorban a népi ellenzékiekben kezdett tudatosulni, hogy a *határon túli magyarság helyzetének romlása drámai módon felgyorsult*. Ugyanakkor az is nyilvánvalóvá vált, hogy a magyar kormányzat kisebbségekkel kapcsolatos külpolitikája eredménytelen. Különösen rosszra fordult az erdélyi magyarság sorsa Ceaușescu 1965-ös uralomra kerülése után (nyelvi, kulturális és egyéb jogok megnyirbálása). Ez a helyzet arra készítette Illyés Gyulát, a népi-nemzeti ellenzék szellemi vezetőjét, hogy 1977 és 1978 fordulóján megírja híres esszéjét a kisebbségi magyarság védelmében: *Válasz Herdernek és Adynak* című írása két részben jelent meg a *Magyar Nemzet*ben (1977. dec. 25. és 1978. jan. 1.).

„A magyar irodalom ötágú síp, összehangolatlan”, állapította meg Illyés. Szokolczay Lajos irodalomkritikus barátunk e híres kijelentést írta fel mottóul *Ötágú síp* c. tanulmánykötete élére (Magvető, Bp., 1989). Ezt írta Szokolczay Illyés *Hajszálgökök* c. kötetéről szóló recenziójában Illyés „nemzeti érzéséről”, a magyarságot féltő, fájó töprengéséről (1971-ben!): „A jelenkor könyve, de biztosan forgathatják az utánunk következők. Az író hallatlanul pontos láttelepe Herder nemzethaláljósálatát igyekszik cáfolni. [...] A sok száz éves nemzeti tragédiákon töprengő szellemi nagyjainkra irányuló figyelme – Hazádnak rendületlenül légy híve óh magyar! – készletű újabb és újabb önvizsgálatra. Önvizsgálatra, amely sohasem a személyes énen belüli, de népben, nemzetben realizálható. [...] Illyés szerepe, akár csak Zrínyi óta a nemzeti pusztulás veszélyét éneklő lírikusoké, fontos poszt: népszolgálat. Ha valaki, ő aztán igen, örököse nemzetféltő nagyjaink »magyarságtudományának«. [...] Etikája az »örzök vigyázatok a strázsán« Ady Endre-i magatartásában gyökerezik: »a szellemi élet több,

mint literátorkodás«”. (Így Szokolczay Lajos értő jellemzése, i. m. 421–427.)

Illyés a trianoni békeszerződést a mohácsi katasztrófához hasonlította. Kiemelte, hogy a magyar anyanyelvű közösség széthullása különösen a nemzeti tudat szempontjából járt katasztrófális következményekkel (Illyés 1977, 13.). Kifogásolta, hogy a kisebbségek jogait nem védik nemzetközi megállapodások, és így ki vannak téve a többségi nemzet önkényének. Példákat hozott fel a jogsértésekre (Illyés 1978, 9.). Románia nevét konkrétan nem említette, de az ottani politikai vezetőség felismerte, hogy a romániai nyelvi beosztásról és egyéb jogsértésekről van szó. Bukarestből dühös és vagdalkozó válaszok érkeztek. Illyés válaszcikke nem jelenhetett meg, és *Szellem és erőszak* című esszékötetének megjelenését is betiltották.

A népi-nemzeti irány másik vezető egyénisége, Illyés Gyula szellemiségének folytatója: *Csoóri Sándor* volt és maradt. A '80-as években, amikor a demokratikus ellenzék szerveződött és egyre jobban aktivizálódott, Kádár kultúrfelelőse, Aczél György és holdudvara nacionalistának és szocializmusellenesnek tartotta Csoórit. Egyik írását (*Egy nomád értelmiségi*) a *Forrás* című lapból kicenzúrázták. Ebben az író kemény kritikával illette a szocialista rendszert, amely „idegrendszerében hordja világra jöttének traumáját”, és „mindenből többet juttat a lakosságnak, mint a demokráciából”. Bírálta saját korának értelmiségét is, amely elhanyagolta a közéleti szerepvállalást és a nemzeti sorskérdésekben való állásfoglalást. Az „írástudók árulásáról” írva rámutatott arra, hogy '56-ot követően alkut kötött egymással értelmiségi és hatalom.

Erdély Trianon után

Mondottam: Illyés Gyula az erdélyi magyar kisebbség sorsáért aggódva Trianont a mohácsi tragédiához hasonlította. *Az erdélyi írók még fájdalmasabban élték meg a trianoni tragédiát*. Illyés Gyula meglehetősen pesszimista volt. Ez a pesszimizmus fokozottabban érezhető két erdélyi költőnél, *Reményik Sándornál* és *Dsida Jenőnél*, akiről most röviden szólok.

Gyűrűt készítettetek

Egy gyűrűt készítettetek, feketét,
Acélból, - dísztelent, keményet,
És a dátumot belevésetem,
Hadd érezzem az ujjamon, hogy éget,
S jusson eszembe, hogy az életem
Egy kockára tettem föl mindenestől!

Június 4. 1920.:

Én megállok e sírkő-dátumon.
Én nem megyek egy lépést se tovább.

Eszembe jutnak Nyugat népei,
A góg, a hitszegés, a csalfaság!
A társtalanság komor bélyege
A megalázott, széttépett hazán,
Mohács, Majtény és Világos után:
Neuilly és Versailles és a Trianon!

Párist, e hitvány, dölyfös ember-bábelt
Csak gyűlölni és megvetni tudom.
A dalai, a csipkés-finomak,
Mikért egy költőnk vágyva könnyet ontott:
Nekem: káromló, rút rikácsolás,
S én visszavetem néki, mint a rongyot!
Remete-nemzet lesz a magyar nép,
Mintha magányos szirten állana,
Vezeklő-oszlop tornyos tetején;
S csak Istene lesz véle, s bánata.
Eszembe jut a kettétörött kard,
És lobogóink tépett erdeje,
És néma, fagyott öblű kürtjeink, -
A némaságuk mintha zengene!

Eszembe jutnak elnyomóink itt:
És árva testvéreink odakint;
Június 4. 1920:
E dátum lázít, fenyeget és int.

Egy gyűrűt készítettetek, feketét,
Acélból, - dísztelent, keményet,
És a dátumot belevésetem,
Hadd érezzem az ujjamon, hogy éget
S jusson eszembe, hogy az életem
Egy kockára tettem föl mindenestől!

Reményik Sándor Végvári álnéven tette
közzé e megrázó költeményét, amelynek *kelte-*
zése: 1920. június 8. Egy hónappal később írta
Reményik másik híres versét a kolozsvári teme-
tőben:

Íme, bizonyosság...

Mint méh dongása végtelenben:
A város úgy elhalkul itt,
Kitárja csendtől ihletetten
A temető a titkait.

Itt áll a temető tanúnak,
Fejfáin magyar még a szó...
Kicsiny kereszték összesúgnak,
Nesz támad, könnyű, elhaló...

Súlyos sírkövek megremegnek,
Kripták ajtaja megfeszül...
A városból csak ez maradt meg:
A sírkert... érintetlenül.

Ám ez bizonyosság - s mindhiába
Cserélt e bús város nevet,
Kiált a halál némasága:
Itt csak magyar temetkezett.

Komorán, csendben, ősi sírba
Magyart hantoltak itt csak el,
S a sírvers magyarul van írva:
Itt élhed és meghalnod kell...

Az ott lenn festék, kétkrajcáros:
Igazság, szentség ez csupán.
Halottaiban él e város,
Itt él egészen, igazán.
S ha alkonyatkor vándor téved
E helyre... ég a hegyorom,
A temető, az igaz élet
Virraszt a halott városon.
(1920 július 6)

Ezt a verset olvastam Kolozsvárott, mielőtt egy
tavaszi napon ellátogattam a Házsongárdi te-
metőbe, és a kettős élmény hatására írtam meg
2004. április 3-án *A Házsongárdi temetőben c.*
versemet.

A Házsongárdi temetőben

„Itt áll a temető tanúnak
Fejfáin magyar még a szó...”
(Reményik S.: Íme, bizonyosság...
1920. július 6.)

Kora tavasz – húsvét előtt
éledni kezd a temető
reménység feszíti a rügyeket
arcunkat szelíd szél legyezi
a látogató ilyenkor feledi
hogy temetőben jár

Felrikolt egy fekete madár
talán szarka: idegent jelez
pedig magyarok jöttek
nagy néma tanú eleikhez

Itt van Reményik sírja
friss virágok rajta
s magyar nemzeti szalag
e részen magyar még a szó
de lefelé a másik úton
a sírok közt sok idegen
a Dsida-kriptánál állva
felsír Psalmus Hungaricus
s a lázadó „Nem, nem, nem soha!”

De a fájó Trianon-émlék
most ne ingereljen bosszúra!
Épül új közös hazánk: Európa
s közeleg az örök Húsvét:
Jézus ledöntött minden falat
már nincs többé zsidó és görög
magyar és román szolga és szabad
Benne mind testvérek vagyunk
ha új emberekként feltámadunk!

A másik erdélyi költő, Dsida Jenő magán-életének szenvedései miatt is pesszimizmusra hajlott. Különös messianizmusát Láng Gusztáv úgy jellemezte, mint „a szenvedés közösségét, valamint a szenvedéstől megváltó humánusot vállaló költői magatartást”. A *Nagycsütörtök* c. kötetre (1929) és benne az azonos c. versre utalva Láng Dsida Jenő ez idő tájt megtett útját „messianizmus-tragikus küldetéstudat”-ként értékeli. Tragikus messianizmusa „szükségyszerűen egészül ki a tehetetlenség magányának

élményével – s az élményrétegek e komplex együttesét hordozza a modernizált »Krisztus-helyzet« motívuma”. Szakolczay (i. m. 45–47.) tovább értelmezi a *Nagycsütörtököt*, amely szerinte a XX. századi magyar költészet egyik remeke. Itt a bibliai jelenet (Jézus nagycsütörtöki Olajfák-hegyi vérrel verejtékezése) és a személyes sors (a székelykocsárdi váróterem magányában nagycsütörtökön verejtékező költőé) harmóniába olvad.

„Testem törött volt és nehéz a lelkem, / mint ki sötétben titkos útnak indult, / végzetes földön csillagok szavára, / sors elől szökve, mégis szembe a sorssal / s finom ideggel érzi messziről / nyomán lopódzó ellenségeit.”

Dsida Jenő híres *Psalmus Hungaricus* szenvedélyes önvád, gyötrődés és sikoly, a „Babilonnak vizei mellett ültünk és sírtunk...” kezdetű 137. zsoltárt idézi, a babiloni számkivetésben panaszkodó, hazájára emlékező, átkozódva fogadkozó zsidó imáját: „Száradjon el a jobb kezem, ha rólad megfeledkezem, Jeruzsálem...” A nagy költemény némileg a magyar „balsorsról” éneklő *Himnuszra* és a *Szózatra* emlékeztet, de sokkal pesszimistább, és hangja szenvedélyesebb, nyersebb.

Psalmus Hungaricus

(részlet)

Nagy éjsötétét átkot mondok magamra
verset, mely nem zenél,
csak felhörög,
eget-nyitó, poklot-nyitó
átkot, hogy zúgjon, mint a szél,
bőgjön, mint megtépett-szakállú vén zsidó
zsoltáros jajgatása
Babylon vizeinél:
Epévé változzék a víz, mit lenyelek,
ha téged elfelejtelek!
Nyelvemen izzó vasszeget
össenek át,
mikor nem téged emleget!
Hunyjon ki két szemem világa
mikor nem rád tekint,
népem, te szent, te kárhozott, te drága!

Ez a refrén visszatér mind az öt rész végén. Dsida azért korholja, átkozza magát, hogy tékoz-

ló fiúként elhagyta apját, megfélekedett a magyarságról. Most „*ki eddig mondtam: ember! -, / most azt mondom: magyar! / És háromszor kiáltom / és holtomig kiáltom: / magyar, magyar, magyar!*”

*

Kerkai Jenő SJ elgondolása a magyar jövőről

Végül szeretném felidézni a zalai születésű (földije vagyok) Kerkai Jenő jezsuita (1904–1970) alakját, aki 1935 és 1944 között a KALOT (Katolikus Legényegyletek Országos Titkársága) népmozgalmat elindította. A népmozgalom alig egy fél évtizedes fennállása alatt országossá fejlődött, félmillió taggal, ötezer helyi csoporttal, húsz népfióiskolával. Kerkai Jenő nem volt író, de *kapcsolatot tartott a népi írókkal*, és műveiknek tanulmányozását sürgette a népfióiskolákon. Programját e négyes jelszóban foglalta össze: „*Krisztusibb embert! Műveltebb falut! Életerős népet! Önérzetes magyart!*”

Prohászka Ottokár püspök szociális programját követve a szociális apostolság egyik vezéralakja volt (*Távlatok*, 2008/4., 44.). Hosszú éveket töltött a kommunisták börtönében. Kiszabadulása után megtörtén került a pannonhalmi szociális otthonba, ahol tovább gondolkodott a magyarság hivatásáról. Figyelt a II. vatikáni zsinat által hozott egyházi megújulásra. A zsinat idején, 1961 húsvétján lejegyzett szellemi végrendelete a magyar sorssal foglalkozik: „*Maradj meg magyar!*” – ma is időszerű a keresztény szellemiségű népi-nemzeti, az igazi kereszténydemokráciát hirdeti. (András I. – Bálint J. – Szabó F. [szerk.]: *Kerkai Jenő emlékezete*. Budapest, 1995, 153–171.)

Kerkai szellemi végrendeletében, miután hosszán elemezte, hogy milyen forrásokból ismerhető fel a magyar hivatás, így fogalmazza meg: „A magyarság hivatása, hogy az új világegységben a legteljesebb értékű kultúra szilárd támpontja legyen Magyarország, különösen a szomszéd-és rokonnépek felé.” Kifejezetten hangsúlyozza a népi kultúra beépítését. Összegező megfogalmazás: „*A reakciómentes kereszténység találkozása az ateizmus-mentes szocializmussal: valódi kereszténység, legmagasabb rendű – integrális – humanizmus, legfejlettebb szocializmus, mint az igazi szolidaritás megvalósulása.*”

Kerkai eszmélődései mögött ott van Jacques Maritain Teljes humanizmusa, a pápák szociális tanítása, a II. vatikáni zsinat és Teilhard de Chardin nyitottsága a modernség felé. Teológiai vetülete: Krisztus-központúság, a Krisztus Titokzatos Testéről szóló Szent Pál-i tanítás. (1Kor 12, 12-30) Kerkai mindezt a Megtestesülés isteni valóságának fényében fejti ki, rávilágítva a krisztológia kulturális és szociális vetületére. A szociális vonatkozást magyarázva ilyen tömör meghatározásokat olvasunk nála: „Egy mindenkiért, mindenki egyért” – vagyis szolidaritási szolgálat. „Annyi szabadság, amennyi lehetséges, annyi megkövettség, amennyi szükséges”: társadalmi igazságosság. Továbbá érvényesüljön a demokratikus elv az államformában és az állami vezetésben, a társadalmi, kulturális és gazdasági életben. E három síkon együttesen valósul meg a *Corpus Christi integrum sociale* („Krisztus teljes társadalmi teste”).

Kerkai tehát mindenekelőtt hangsúlyozza a Jacques Maritain által megfogalmazott teljes humanizmust, amelynek természetfeletti erőforrása a Krisztus Titokzatos Testét, az Egyházat (Teilhard kifejezésével: az „*Isteni Erőteret*”) életető Szentlélek. A megkereszteltek által alkotott központi magot veszi körül a jóhiszemű és jóakarató emberek tömege, vallásra és fajra való tekintet nélkül.

A jezsuita Kerkai, aki Szent Ignác *Lelkigyakorlatain* nevelkedett, nem felejtí a két zászlóról szóló elmélkedést, ahol Krisztus táborával (Isten országával) szemben áll Lucifer (a Gonosz) tábor: a *Corpus Christi Mysticummal* szemben a *Corpus Antichristi, a mysterium iniquitatis*. Kerkai értelmezése szerint az Antikrisztus „a misztika természetfölötti világa helyett a mítoszok lidércfényes ingoványába vezet akár az anyag, akár a vér mítoszával”. (Világos utalás a kommunista és a nemzetiszocialista ideológiákra és a belőlük származó totalitarizmusokra, amelyekről már J. Maritain említett könyve, majd H. de Lubac SJ *Az ateista humanizmus drámája* c. könyve lerántotta a leplet.)

„A krisztus utáni új vallások és keresztény szekták is mítoszt hajszolnak. Sőt az egyház életében is szerepet kapnak a mítoszok: a *csökönyös konzervativizmus, a rozsdás formalizmus, valamint az álmissztikák formájában*. Így sokszor

tanúi lehetünk a misztikum és a mitikum kölcsönös átsugárzásának.” (Mennyire prófétai meglátás ez, ha a II. vatikáni zsinat utáni félszázados – napjainkban rendkívüli módon felerősödött – egyházi válságra gondolunk!) Kerkai tovább elemzi a két tábor harcát, az Antikrisztus szellemének megnyilatkozásait a kulturális, társadalmi és gazdasági életben (kulturális dekadencia, a kisemmizett népek és emberek felejtése, politikai zsarnokság).

Kerkai nagyon időszerű meglátása (bár sokak szemében utópiának tűnhet): *„Hazánk legyen sok nép számára találkozóhely és egyben elinduló bázis eszmei és mozgalmi áramlatok számára a szomszéd és rokon népek felé.”* „Az egymás szomszédságában élés az isteni Gondviselés által adott valóság. Ilyen közelségben akaratlannul is hatottunk és most is hatunk egymásra. Ne azt keressük, ami elválaszt, hanem ami összeköt: közös történelmi időszakok, azonos hit, egyazon szenvedés. Mindannyiunknak ki kell irtani magunkból a sovinizta becsmérő hangot. Az egyoldalú Nyugat-kultusz helyett elsősorban a szomszédok értékeit ismerjük meg [...]. Hazánk sem szláv, sem pravoszláv, sem német, éppen ezért csoportféltékenység nélkül szerepelhet, mint kikristályosodási központ.” „Vajon a magyarság előkészült a rokonnépekhez való küldetésre?” – kérdezi Kerkai, majd kifejti, hogy mit kapunk a rokonnépektől, és mit adhatunk mi nekik. Mi vagyunk hivatva továbbadni a nyugati kultúrát, a társadalomszervezés módszereit. „A legmagasztosabb hivatásunk azonban a hősiesség lendületű, totális jellegű *vallási ráhatás* lesz...” Bármint legyen is megítélése az utolsó szempontnak, amely az új világegységben az „Ural-altáji Népek Kultúrszövetségének” megszervezését célozta, a szomszédnépekkel való viszonyunkról mondott, időszerű ma is, az Egyesült vagy Egyesülő Európában is.

Kerkai Jenő, a Prohászka-tanítvány is a nagy „világító emberek” sorába tartozik. Azt hangoztatta, hogy csak hiteles keresztény emberek teremthetik meg az új társadalmi/politikai rendet: a szeretet és az igazságosság új világát. Hiába a „rendszerátalakítás”, ha nem következik az erkölcsi forradalom, ha az új evangelizálás révén nem alakítunk ki krisztusibb embereket, akik egyben magyarabb magyarok is.

*

Befejezésül: Visszautalok a közel száz évvel ezelőtti trianoni tragédiára, amelyről oly megrondítóan vallott/kesergett Reményik Sándor és Dsida Jenő: a „balsors által tépett” magyar nép szenvedéstörténetére. Hiszem, hogy csak úgy lehet értelmet adni, ha keresztény hittel Krisztus keresztjéhez kapcsoljuk balsorsunkból eredő „keresztjeinket”. Csak ez a hívő elköteleződés és a feltámadásba vetett reménység éltetheti a hazai és a kisebbségben élő magyarokat. Ennek az élő hitnek tanúja voltam 1997-ben, pünkösdi vigíliáján, amikor részt vettem a csíksomlyói búcsún. Ez az élmény ihlette *Pünkösdi Csíksomlyón – 1997 c.* versemet.

Pünkösdi Csíksomlyón – 1997

Dsida Jenő emlékének

*„...De jaj, sötét van,
Mélységes iszonyú sötét!”*

(Dsida Jenő: *Pünkösdi várakozás*)

*Kánikulában özönlött a nép
tenyerén hozta el szívét
Jézus Anyjának Máriának
Imát mondvá énekelve csengettyúzve vonultak
csángók csíkiak szétszórt magyarok
tépett zászlók ősi kereszttek alatt
Máriát dicsérni jött az áradat*

*Szombaton felfelé folyt az emberár
fel-fel a Hármas Halomra
az árból kilátszó új Ararátra
vitték az öröm piros zászlait
hajtotta őket az ősi hit –
fenn várta az Oltár-Bárka
hogy az égi Tűz leszálljon rája*

*A Lélek lebegett az emberár felett
szólt az Úr: Legyen! – és lett
egyetlen tüzes szív a szenvedő nép
megtört a „mélységes iszonyú sötét!”*

(1997, pünkösdi)

2018. október 7.